

GLOSÝ BIBLIOGRAFIA

VŠEOBECNÉ DEJINY

BAŠTOVÁ, Petra. *TŘETÍ PILÍŘ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY? Západoněmecká zahraniční kulturní politika v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století*. Praha: Academia, 2018, 453 s. ISBN 9788020027979.

V histórii Spolkovej republiky Nemecko (SRN) existujú len tri ucelené koncepcie zahraničnej kultúrnej politiky. Prvá z nich bola oficiálne schválená vládou sociálno-liberálnej koalície v roku 1977, druhú prijala v roku 2002 vláda červeno-zelenej koalície a súčasnú koncepciu, prijatú vládou konzervatívno-liberálnej koalície, zverejnilo spolkové ministerstvo zahraničia v septembri 2011. Analýza týchto dokumentov a (ne)ahko sa rodia koncepcia zahraničnej kultúrnej politiky po vojnového Nemecka je témou najnovšej knihy Petry Baštovej z edície *Historie* vydavateľstva Academia.

Zahraničná kultúrna politika patrila ku kľúčovým nástrojom, prostredníctvom ktorých Spolková republika mala záujem napraviť svoj obraz v zahraničí, výrazne narušený druhou svetovou vojnou a holokaustom, a profilovať sa tak ako dôveryhodný partner demokratického Západu. Proces utvárania koncepcie zahraničnej kultúrnej politiky 60. a 70. rokov sa vyznačoval komplexnosťou, množstvom zapojených aktérov, ako aj reflexiou médií a verejnosti. Takto široko koncipovaná diskusia o zahraničnej kultúrnej politike sa v Nemecku nevidela nikdy predtým, ani

potom. Jej principiálne nastavenia sú všeobecne rešpektovaným základom súčasnej nemeckej kultúrnej politiky orientovanej na zahraničie.

V úvode práce autorka vymedzuje relevantný pojmový aparát vychádzajúci z oblasti politológie a medzinárodných vzťahov. V deviatich kapitolách rozdelených do troch tematických celkov sa sústreďuje na základné všeobecné princípy západonemeckej zahraničnej kultúrnej politiky a opiera sa nielen o odbornú literatúru, ale najmä o rozsiahly pramenný výskum. Vo všeobecnosti sa však jednotlivé kapitoly nezameriavajú na faktickosť, ale pristupujú k zahraničnej kultúrnej politike Spolkovej republiky ako ku konceptu s presahom do súčasnosti. Inými slovami, publikácia nie je syntézou v pravom zmysle slova, ale špecifickým analytickým pohľadom na zahraničnú kultúrnu politiku, ktorý dopĺňa dnešný stav poznania o koncepcných hľadiskách.

Stručný prehľad historických koreňov nemeckej zahraničnej kultúrnej politiky už od obdobia nemeckého cisárstva tvorí obsah úvodnej kapitoly prvého oddielu knihy s názvom *Situační rámeček*, ktorý plynule prechádza k 60. a 70. rokom, keď došlo pod vplyvom vnútropolitického vývoja k problematizovaniu pojmu „kultúra“. V priebehu 60. a 70. rokov boli do koncepcií, ale i praktickej činnosti čoraz viac zahŕňané nové cieľové skupiny, predovšetkým širšie vrstvy spoločnosti a mládeže. Na úkor reprezentácie klasickej domácej umeleckej tvorby v zahraničí pribúdali aktivity založené na vzájomnej kultúrnej výmene a medzinárodnej spolupráci vysokých škôl a vedeckých inštitúcií. Väčšiu pozornosť získala aj aktuálna kultúrna tvorba a tematizovanie súdobých spoločenských otázok. Autorka zároveň reviduje doposiaľ prevládajúcu periodizáciu skúmaného obdobia.

Spochybňuje vnímanie roku 1969 ako cezúry v dejinách SRN, pričom prihliada na vývojové trendy, personálnu kontinuitu a kauzálne vzťahy medzi dianím 60. rokov a výslednou podobou koncepcie zahraničnej politiky v 70. rokoch. Tento fenomén interpretuje ako dlhodobú reformnú éru s koreňmi siahajúcimi do polovice 50. rokov.

Jadrom celej publikácie je druhý tematický okruh s názvom *Principiálni zmeny a jejich iniciátori*. Autorka sa pýta, kto bol hýbateľom zmien v kontexte presadzovania zahraničnej kultúrnej agendy v rámci zahraničnej politiky. Ako hodnotiť úspech či neúspech kultúrnej koncepcie a či je vôbec možné zmerať, ako sa zmenil obraz krajiny v zahraničí dôsledkom určitých konkrétnych opatrení. Petra Bašťová interpretuje zahraničnú kultúrnu politiku ako zo svojej podstaty založenú na dlhodobej perspektíve, zatiaľ čo ostatné aspekty zahraničnej politiky sú podľa nej často orientované na krátkodobé alebo strednodobé pôsobenie. Zahraničnú kultúrnu politiku nezvyknú sprevádzať rýchle úspechy, prevratné zmeny alebo veľkolepé udalosti. Monografia je obohatená o analýzu vertikálnej štruktúry kultúrno-politického aparátu, konkrétne o vzťahy inštitúcií, politických strán a ich predstaviteľov.

Bližšiu pozornosť venovala autorka ministerstvu zahraničných vecí a jeho kultúrnemu oddeleniu, Spolkovému snemu a jeho anketovej komisii či kancelárske mu úradu a iným spolkovým ministerstvám a sprostredkovateľským organizáciám (Goethe-Institut, DAAD), prostredníctvom ktorých boli jednotlivé politiky inštrumentalizované. Napriek všadeprítomným subvenciám a politickej podpore sa na tvorbe a realizácii nových koncepcií zahraničnej kultúrnej politiky podieľali najmä jednotlivci, pričom ich príslušnosť

k politickej strane nebola vždy smerodajná. Autorka síce poukazuje na to, že otvorenejší prístup v koncepcijnej rovine podporila najmä Brandtova vláda sociálno-liberálnej koalície, bol to však dlhodobý proces prebiehajúci od začiatku 60. rokov, a preto nie je možné prehliadať príspevky predchádzajúcich vlád a politikov strán CDU/CSU.

Kapitoly tretieho oddielu *Hodnocení změn v širším kontextu* analyzujú súvislosti medzi reformou zahraničnej kultúrnej politiky SRN a jej „novou“ východnou politikou s dôrazom na zmenu a dynamiku ich vývoja. Autorka porovnáva západonemecký vývoj s piatimi západnými krajinami (Francúzsko, USA, Veľká Británia, Taliansko, Rakúsko) a ich koncepciou zahraničnej kultúrnej politiky so snahou odpovedať na otázku, či koncepcijná reforma prebiehala aj v iných krajinách, alebo sa jedná o západonemecké špecifikum. Bašťová v tomto prípade vychádza z predpokladu, že kultúrne otázky, najmä koncom 60. rokov, rezonovali v celej západoeurópskej spoločnosti, no prístup SRN bol špecifický vzhľadom na jej dlhodobé úsilie o vylepšenie obrazu v zahraničí po druhej svetovej vojne.

V niekoľkých exkurzoch záverečnej kapitoly venuje autorka priestor komparatívnej analýze troch kľúčových dokumentov nemeckej zahraničnej kultúrnej politiky z rokov 1977, 2002 a 2011, ich dlhodobým dopadom, a najmä ich pretaveniu do praxe. Následne demonštruje túto ideu krátkym prehľadom kultúrnych vzťahov SRN a ČSSR, ČSFR, resp. neskoršou ČR, kde je možné sledovať, či a ako sa tieto koncepcijné zmeny premietli do bilaterálnych kultúrnych vzťahov.

Súčasťou posledného oddielu je napokon aj snaha zodpovedať otázku, ktorú si autorka vytýčila už v samotnom názve.

Vychádzajúc z tvrdenia nemeckého historika a politológa Jörga Schumachera, možno považovať zahraničnú kultúrnu politiku, popri klasickej diplomacii a zahraničnej hospodárskej politike, za skutočný „tretí pilier“ západonemeckej zahraničnej politiky? Napriek tomuto rétorickému obratu autorka uvádza, že zahraničná kultúrna politika je v realite skôr „*páté kolo u vozu*“ než tretí pilier.

Martina Benčuríková

1526 – 1848

BERNÁT, Libor. *JEZUITSKÉ GYMNÁZIUM V TRENČÍNE A JEHO ŽIACI*. Trenčín: Trenčianske múzeum v Trenčíne, 2018, 419 s. ISBN 9788097296315.

Pre poznanie úrovne vzdelanosti v minulosti sa dajú využiť rozmanité pramene, školské matriky majú však bezpochyby najväčšiu výpovednú hodnotu. Predstavujú predovšetkým zdroj pre skúmanie efektivity školskej infraštruktúry a poskytujú indície o úrovni gramotnosti. Podrobné zoznamy žiakov a študentov však umožňujú aj demograficko-štatistické vyhodnotenie, sledovanie distribúcie vzdelancov v krajine, výskum etnických a sociálnych koordinátov a v neposlednom rade poskytujú podklady pre postulovanie záverov relevantných pre širšie komparácie. V slovenskej historiografii sa zatiaľ nepodarilo uskutočniť veľkoryso koncipovaný systematický tímový výskum a edíciu školských matrik, ako ho poznáme z produkcie maďarských historikov a ich súpisov študentov na mimouhorských univerzitách. Pritom práve na území dnešného

Slovenska počas niekoľko sto rokov pôsobili školy vysokej úrovne. Je preto pozoruhodné, že časť týchto úloh na seba prebral jeden bádateľ, autor posudzovanej monografie, ktorý pripravil kvalitnú edíciu matriky významného katolíckeho (jezuitského) gymnázia v Trenčíne, po trnavskom zrejme druhom najvýznamnejšom. Jeho študenti sa grupovali nielen z blízkeho regiónu, ale ich rodiská sa nachádzali v 17 stoliciach celého Uhorska, ale aj na Morave, Sliezske, Sedmohradsku, Bavorsku a rakúskych krajinách.

Publikácia však ponúka okrem očakávaného zoznamu 8 945 žiakov aj kvalitné štúdie – kapitoly o jezuitskom ráde pred a po jeho príchode do Uhorska a o vplyve reformácie i katolíckej reštaurácie na vývoj školstva v Trenčianskej stolici. Najväčší priestor je venovaný gymnáziu samotnému – najprv sa zaoberá zložením pedagogického zboru, gros analýzy však predstavuje vyhodnotenie údajov o žiakoch samých: autor analyzuje údaje o dĺžke štúdia, veku, odchodoch a úmrtiach žiakov, ich sociálnom, konfesijnom a etnickom zložení. Zvlášť kapitoly tvoria informácie týkajúce sa významných žiakov a inštitútu noviciátu.

Bernátova edícia teda nie je len klasickejšou edíciou významného prameňa, osvetľuje totiž aj fungovanie jezuitského rádu a členenie jeho inštitúcií v rámci dnešného Slovenska. Zároveň ponúka dostatok podnetov pre ďalšie úvahy a bádanie, napr. o fenoméne konverzií alebo často (a nie vždy historicky korektne) uvádzanej otázke národnostnej príslušnosti.

Eva Kowalská

REGIONÁLNE DEJINY - ZBORNÍKY

*HANDLOVÁ OD PRAVEKU PO
SÚČASNOSŤ. Monografia mesta I.* Zost.
Ivan Mrva, Igor Reiff. Vydalo štúdium
HARMONY pre mesto Handlová v edícii
GENIUS LOCI, 2017, 271 s. ISBN
9788089151462.

Pre napredovanie výskumu slovenských dejín sú nenahraditeľné práce, ktoré podrobne analyzujú minulosť našich miest a regiónov. Vďaka nim môžu záujemcovia o históriu nielen lepšie chápať, ale aj rozšíriť si poznatky o historickom vývoji na našom území. Medzi takéto regionálne práce o dejinách miest patrí aj nedávno vydaný prvý zväzok publikácie venovanej dejinám Handlovej. Kniha je dielom autorského kolektívu a je rozdelená do siedmich častí. Prvá časť je venovaná prírodným pomerom. Ladislav Šimon opisuje geologickú stavbu a tektonický vývoj regiónu mesta a jeho okolia. Peter Cagán sa zaoberá skúmaním mineralógie na území Handlovej. Druhá časť je venovaná obdobiu praveku a stredoveku. Vladimír Turčan stručne sumarizuje dosiaľ známe poznatky o predhistorickom období a konštatuje, že sú len torzovité. Podľa autora prítomnosť ľudí v tomto regióne súvisela s exploataciou prírody a baníctvom. Ján Lukačka prináša prehľad o stredovekej minulosti Handlovej. Všíma si najmä počiatky osídlenia územia nemeckými kolonistami od začiatku 14. storočia. Ich pôvodným cieľom bolo dolovať v okolitých horách drahé kovy, ale tunajšie zdroje vzácnych rúd boli oveľa chudobnejšie ako v neďalekej Kremnici, a tak sa z Handlovej nestalo slobodné kráľovské banské mesto.

Obdobie novoveku spracoval Ivan Mrva. Autor sa zaoberá tureckými vojnami a protihabsburskými povstaniami, ako aj kuruckým pustošením. Ďalej sleduje život obyvateľov Handlovej v 18. storočí a v posledných desaťročiach feudalizmu. *Handlová v rokoch 1848 – 1918* je názov štvrtej časti, v ktorej Ivan Mrva venuje pozornosť hospodárskym a sociálnym zmenám v tomto meste a podmienkam rozvoja priemyselnej ťažby uhlia v 19. storočí. Autor si tiež všima politický a spoločenský život (oslavy tisícročia „zaujatia vlasti“ a fenomén maďarizácie). Posledné podkapitoly štvrtej časti publikácie pojednávajú o historickom vývoji Handlovej na začiatku 20. storočia, svetovej vojne a konci monarchie. Piatu časť *Handlová v rokoch 1918 – 1945* napísal Ivan Mrva v spolupráci s Dianou Kmeťovou-Miškovičovou. Zaoberajú sa vývinom Handlovej v období prvej ČSR a Slovenskej republiky 1938 – 1945. Posledné dve časti knihy *Handlová v rokoch 1945 – 1989* a *Handlová v rokoch 1989 – 2016* napísal Igor Reiff. Sú venované novej ére v dejinách mesta, ktorá je spojená s industrializáciou a hlbokými politicko-spoločenskými premenami.

Niekoľkoročná práca neveľkého kolektívu autorov zhrňa všetky doterajšie poznatky o dejinách mesta a prináša navyše aj nové zistenia o Handlovej. Dielo je možno zaradiť medzi publikácie o dejinách miest, ktoré významnou mierou prispievajú k poznaniu slovenských dejín.

Mária Ďurková